

SADRŽAJ

Antun Žvan (1949–2003)	7
Krunoslav Pranjić (1954–2003)	103
Zdeslav Dukat (1971–1994)	166
Vladimir Biti (1984–1988)	230
Napomena priređivača	239

ANTUN ŽVAN¹

(1949–2003)

1.

Ljubljana, 23. XI 49.

Dragi Sveto!²

Sudeći po Tvom pismu, koje sam jučer primio, bio si vrlo dobre volje kad si ga pisao, a i promjenio si se u izvjesnoj mjeri: Postao si nekako bliži ljudima. Iskreno, da Ti kažem, mislio sam da ćeš mi pisati „Druže Žvan!“, a kad tamo piše „Dragi Tone!“ Izgleda, da si likvidirao svoju krutost.

Ja se također nadam, da će ovaj puta korespondencija biti duža, nego prošla. Ujedno da ti rečem zašto Ti nisam pisao do sada – prost razlog: izgubio sam Tvoju adresu. Nekoliko puta pisao sam drugovima (Gr. K. NOH³ i Gaji Pelešu⁴) i kući da nekako ispitaju i da mi pošalju Tvoju adresu, ali mi je nisu poslali. Tek nedavno sam dobio odgovor od Gaje Peleša u kome mi piše, da si mu Ti rekao, da imaš moju adresu i da ćeš mi pisati.

¹ *Antun Žvan* (1920–2015), filozof, saradnik *Praxisa*, član Organizacionog odbora i učesnik Korčulanske ljetne škole; direktor izdvačkog preduzeća „Naprijed“ iz Zagreba (od 1972). Urednik edicije „Naprijed“ u kojoj su objavljivana sociološka i socijalno-filozofska dela; u mnogim izdanjima IP „Naprijed“ potpisan kao urednik ili pisac predgovora.

² Pismo pisano rukom, kao i većina narednih pisama.

³ NOH – Narodna omladina Hrvatske; ovde – Gradski komitet Narodne omladine Hrvatske.

⁴ *Gajo Peleš* (Karlovac, 1931), hrvatski teoretičar književnosti i kritičar, jugoslavistiku završio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gde je i doktorirao 1965. Osnivač i glavni urednik kulturne revije *15 dana*. Književni kritičar i urednik na III programu Radio Zagreba 1963–67, lektor na Univerzitetu u Lilu (1967) i asistent na Univerzitetu Paris VIII (1968–70). Od 1972. predavao je na Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Pokrenuo je studije bibliotekarstva i informatologije. Dela: *Poetika suvremenog jugoslavenkog romana*, 1966; *Iščitanje značenja*, 1982; *Priča i značenje*, 1989; *Tumačenje romana*, 1999. i dr.

Prije nego sam počeo pisati ovo pismo (pišem ga pod satom matematike) mislio sam: dobro ću se spremiti da mu pišem, jer je on neki književnik, pored toga čuva pisma i sigurno će me za svaku sitnicu zafrkavati. Ali svoju misao nisam proveo. Zato izvini za rastrganost pisma i ostalo, jer moram paziti da me tko ne vidi.

Sveto! Ako bih Ti htjeo pisati sve što osjećam i što sam doživio u Armiji imao bih mnogo, da pišem. Pojedininim ljudima pisao sam neke od stvari, ali sve još nisam. Dobro mi je u armiji, to je jednostavno rečeno, ali se iza toga mnogo krije. S „ekonomske” strane je odlično. Sva odjeća i obuća je potpuno nova, hrana je odlična. Porcije ne upotrebljavamo, jer imamo menzu (sve je slično životu u pustinjnskoj školi. Ti si tamo bio pa znaš). Učenje također nije teško iako ga ima dosta. Fizičko zanimanje je najljepše jer je njegov cilj podići kod vojnika ove osobine: čvrstinu, oštrinu, brzinu, spretnost, otpornost, lukavost, upornost, u izvjesnoj mjeri čustljivost, hrabrost itd. Dakle vidiš ima mnogo osobina koje mora jedan pripadnik J. A.⁵ steći. Fiskultura također igra važnu ulogu u odgoju borca J. A. Međutim uz čvrstu volju sve se to postiže. Možda će Te zanimati ova novost – ja sam dobar fiskulturnik. Penjem se dobro po štriku, trčim preko grede, dižem se na štangi na rukama, skačem u dalj – a u zadnje vrijeme boksam. (Možda ćeš se smijati ovome), ali to je potrebno.

I u omladinskoj organizaciji sam aktivan iako sam je u Karlovcu napustio. Također držim predavanja u četi: itd.

Toliko o sebi. Ukoliko će Te još što zanimati piši. Gaji Pelešu sam pisao o teorijskoj spremnosti polit-*[nečitko]* u J. A. To nije onako kako smo mi diskutovali. Na pr. naš radnik u četi (o ostalima da i ne govorimo) pozna odlično filozofiju, političku ekonomiju i ostalo.

Sad završavam. Piši brzo.

Mnogo Te pozdravlja Tvoj

Drug Tone

v. p. 8229/1

Ljubljana

Izvini za gramatičke griješke, jer ih sigurno ima mnogo. Piši mi opširno što radiš, koje su nove knjige izišle i ostalo.

⁵ Jugoslovenska armija. Od 1951. – Jugoslovenska narodna armija.

2.

Ljubljana, 10. XII 49.

Dragi Svetole!

Molio si me, da ne budem tako aljkav kao Ti i da Ti otpišem brzo. Prvo – Ti uopće nisi aljkav. Drugo – vojniku je najmilije pisati i primati pisma. Zato Ti odgovaram odmah na Tvoje pismo. Pisao si mi vrlo opširno i to me raduje. Tako mi još jedino piše Zlatko [*nečitko*] i Gnjaca. Tvoja je bolest, izgleda, opasna, a Ti pišeš „nešto malo bolestan”. S pravom su Te kritikovali zbog nevođenja brige o sebi. I ja, kad bih to mogao, kritikovao bih Te zbog toga, ali to ne mogu – a i nema smisla. Komunistu možeš sto put kritikovati zbog nevođenja brige o sebi to opet njega ne popravlja – jer su opći interesi pred ličnima. Sad ćeš reći: „alaj me ubjeđuje i pravi se pametan!” Zato prekidam s tim.

U Tvom pismu povezao si me uspjelo sa stvarnošću i borbom u našoj zemlji. Iskreno da Ti kažem, dosta slabo pratim događaje, iako redovno čitam štampu (nedavno sam se pretplatio na „Borbu”)!

Dok sam bio u civilu mnogo sam bolje poznao stvarnost. Pored toga imamo sad ovdje mnogo učenja i rada, a i sam znadeš da zadnji nesmiem biti: Teško je. Sigurno se sjećaš iz prvog pisma što sve vojnik mora postići. To nije lako, a pogotovo kad sam moraš biti lični primjer. U J. A. je najveća čast članu KP⁶ koji radi s omladinom, za taj rad se odabiru čl. KP koji se pokažu najbolji (lični primjer), da mogu tumačiti i istupati pred omladinom. Ja sam zadužen za rad s omladinom. Znaš da mi nije lako. (Nemoj misliti, da se želim hvaliti ili uzdići. Kad dođeš u armiju vidjet ćeš, da je sve tako.)

Svetole! Ako je itko sretan onda si to Ti. To zbog toga, jer si bio u Brezi⁷ i kroz nju jasno vidio napore i žrtve naših naroda za izgradnju socijalizma. Bio si u idealnom kraju, gdje se kao u nekom odličnom filmu vide – napori na putu u bolji život. Zbilja Ti zavidim! (Ne srdi se za to).

⁶ Komunistička partija.

⁷ Breza je opština u Bosni i Hercegovini, u blizini Sarajeva.

Veliki književniče, genijalni umu čovječanstva, novi Gorki! Imate divan stil, duboko osjećanje za ono što proživite, duboko saosjećate sa svojim narodom, Vaš je patriotizam zadivljujući i zato su i vaša djela zadivljujuća i od velikog i trajnog umjetnog značenja.

Vaše stvari koje objavljujete u „Vjesniku” su divne. Odišu stvarnim životom naše zemlje. Od vas čovječanstvo s pravom očekuje mnogo.

Dragi Sveto.

Molim Te ne ljuti se na ovu, možda neukusnu šalu. Znam da se Ti na svaku pohvalu zacrveniš i da Ti je milija kritika od pohvale. Ali ovo shvati kao šalu – i ne ljuti se. Nego ozbiljno, stvar o Brezi je odlična!

A sad, da Ti nešto saopćim u strogoj konspiraciji – Zlatko [*nečitko*] piše novelu „Komunista Mihajlo”. Imam početak. Neodlučan sam da li da Ti ga pošaljem ali stvar je konspiracije i imam samo jedan primjerak, a vremena nemam, da ga umnožim. Poslat ću Ti ga drugi put, uz uvjet, da mi u pismu daš obećanje, da o tome nećeš odati nikome ni slova!

Ja svaki dan postajem sve stariji „borac”. Već nas ocjenjuju – do sada sam odličan, a dalje?

Piši brže. Ne čekaj 10 dana.

Primi mnogo drugarskih pozdrava
od Tvog druga

Tone.

v. p. 8229/1

Ljubljana.

3.

Ljubljana, 20. XII

Dragi Sveto!

Tvoje je pismo učinilo na mene takav utisak, da me potpuno izbacilo iz ravnoteže. Zato izvini, ako u ovom pismu naiđeš na gluposti: Nisam dovoljno niti skoncentrisan za pisanje, jer imam

vrlo malo slobodnog vremena. Spremamo se za „dan J. A.,” radim čitav dan i tek sada sam zamolio vodnika, da me pusti malo, da napišem jedno pismo.

Pred menom ne stoji problem o čemu, da Ti pišem (kao na pr. pred Tobom – „suho lišće”), jer si mi u Tvom pismu, dao materijala.

Uostalom – uvodi su glupi i samo zauzimaju prostor. Da pređem na ono o čemu Ti želim pisati.

Predlažeš mi da pišem svoju biografiju, i čak tvrdiš da u njoj ima sjajnih momenata, i da bi to uspjelo. Bit ću iskren – potrebe za pisanje osjećam, i to nekad vrlo jako, tako da me samo neimanje olovke ili papira taj čas spriječava, da pišem. Ipak – za sada – svoju biografiju neću pisati. Imam zato više razloga. Najvažnije je – što u mojoj biografiji ima dosta momenata, kojih se ja stidim i nemam smjelosti, da ih iznesem. Imam želju, da ih nekome kažem (svome najboljem drugu), ali na javnost – ne! Stidim se svoje kolebljivosti i plašljivosti: Možda Ti ne znaš za te moje osobine? Ja toliko vruće želim rad, borbu ili bilo što, gdje bih mogao da se tučem za stvar radničke klase, koju volim. Ja želim da budem kao Korčagin⁸ ili Čajka. Znam da je to ljudima mog tipa teško postići, ali pokušat ću. Kažu, da se karakter može odgojiti, mijenjati... Stidim se, da sam bio na dve radne akcije i nisam uspio dokazati – svoju ljubav prema zemlji. Možda su tome krive i okolnosti; ali ja se nikad ne tješim i najoštrij sam prema sebi. Svaki svoj postupak oštro kritikujem. Moja biografija bila bi tužna i iz nje ne bi niko ništa naučio. To bi bila biografija jednog čovjeka, koji... ne znam što da kažem – nije pravi humanista...

Drugo. Za pisanje je potrebno izvjesno znanje, barem poznavanje gramatike i donekle znati složiti i izložiti lijepo svoje misli. A ja?

Možda ću jednom pisati. Ako i kad počnem, onda ću napisati svoju biografiju. Prvu ne, nego pod kraj. Zato, jer se nadam i radim i raditi ću na tome, da to bude biografija čovjeka, koji je upornim

⁸ *Pavle Korčagin*, glavni lik romana Nikolaja Ostrovskog *Kako se kalio čeklik*. Roman je bio popularan u Jugoslaviji tokom tridesetih godina 20. veka, i mnogi mladići uzimali su njegovo prezime kao nadimak. U Srbiji danas postoji Udruženje za negovanje tradicije dobrovoljnog omladinskog rada koje nosi njegovo ime.

radom okoline i samog sebe uspio da otkloni teške greške u svome karakteru, čovjek iz koga je socijalistička izgradnja načinila pravog čovjeka. Možda ovo „pravi čovek”, izgleda hvalisavo, blesavo ili sl., ali radit ću da postanem takav, kao Korčagin, Čajka, Koševoj... Sada još neću početi pisati. Zato u armiji nema mogućnosti. Ali ću ovdje dobiti mnogo – otkloniti svoje najglavnije slabosti.

Sveto! Armija je za mene velika škola, usprkos svim svojim stvarima, koje će Te prvih dana razočarati. Zašto? Zato što sam ovdje običan borac, koji si je postavio zadatak: ako voliš Partiju, radnički pokret, svoj narod, sve potlačene – onda to ovdje dokaži. Znaš, da su mi hvale nelagodne, a pogotovo se nemam običaj sam hvalisati. Ali evo ti činjenica, da dokazujem, što sam napred naveo: Moje ocjene u školi su 6 odličnih i 2 vrlo dobra. Istaknut sam nekoliko puta, kao najbolji vojnik itd. Molim Te, ne shvati ovo kao hvalu, nego kao moju iskrenu ispovjest Tebi.

Ovdje ću naučiti mnogo, vrlo mnogo, kao i u partijskoj školi, koja me bacila na pravi put. A onda? Kad dođem u civil, treba da ispravim svoju najveću pogrešku – prekid škole i neprestana obećanja, da ću svršiti školu, koja su na mene bacila sliku frazera.

Toliko o tome, moj književniče, koji pronalaziš ljude „nužno predodređene da pišu”.

U pismu Ti šaljem početak Zlatkove novele „Komunista Mihajlo”. Po svem mi izgleda, da se stvar događa u toku okupacije – i mislim, da neće uspjeti: Dao sam mu svoju kritiku na stvar. Po mom mišljenju iz ove teme mogao bi izaći roman, a ne novela. Ti si u pravu u pogledu njegovog pisanja.

Da raščistimo još jednu stvar. Ja Ti Zlatkovu novelu nisam poslao u nekakvoj „konspiraciji” bapskoj, nego kao svom najboljem drugu, pred kojim nema tajni. Sigurno će Te začuditi ova izjava, (ne znam kako ćeš se odnositi prema njoj) ali ja sam Te uvek tako smatrao, iako Ti to nisam govorio. Poslje naših zajedničkih diskusija na Korani ja sam se uvijek svjež, nov i zadovoljan vraćao kući; uvijek sam osjećao potrebu, da razgovaram s Tobom. I danas želim to... Možda će opet biti moguće, ukoliko se ne ispuni moja „vruća želja”.

Nemoj shvatiti „vezivanje sa stvarnošću” kao šalu. To nije. Molim Te piši mi o najnovijim stvarima između nas i SSSR-a, jer o

njima znam vrlo malo. Upravo me zapanjilo, da je Rajh živ. Kakvo je sad stanje? Piši opširno o svemu.

Ako Ti ovo pismo izgleda smiješno ili glupo slobodno piši. Mene je, kad sam ovo pisao isto uhvatilo neko čudno osjećanje – želio bih, da si ovdje i da govorimo cjelu noć...

Primi mnogo drugarskih pozdrava od Tvog

Druga Tone

Piši!!!

4.

Ljubljana, 2. I 1950.

Dragi Svetlo!

Nemam riječi kojima bih izrazio osjećaje koji burkaju u meni dok pišem ovo pismo Tebi. To su osjećaji nekog tako iskrenog drugarstva i ljubavi, pomješani sa željom, da se vidimo i da porazgovaramo.

Hvala Ti na knjigama i na pismu. Gorkoga „O literaturi“⁹ nastojat ću što prije pročitati, pa da vidim, da li se slažemo u stvarima gdje bi „mu možda mogli prigovoriti“. Sada čitam od Saltikov-Ščedrina „Gospoda Golovljovi“.¹⁰ Po mom mišljenju teška stvar i nekako sumorna. Meni se Balzak u opisivanju onog života mnogo bolje sviđa. Ne znam... Možda ja ne poznam Saltikov-Ščedrina (ovo mi je prva stvar koju čitam od njega), pa možda i ne mogu suditi o njemu – samo ne znam zašto je on Staljinu najmiliji pisac. Možda zato što je odlično opisao likove, koji su karakteristični za ono društvo. Uostalom, dosta o tome, kada se u to ne razumijem.

Ujedno, molim Te izvini što Ti nisam čestitao Novu Godinu. Činim to ovom prilikom. Želim da u novoj, 1950. godini postigneš mnogo uspjeha u radu za stvar istine – jer to je osnovni zadatak u borbi naše Partije.

⁹ *Maksim Gorki (Алексей Максимович Пешков; Nižnji Novgorod, 1869 – Moskva, 1936), sovjetski pisac, začetnik socijalističkog realizma. Knjiga O literaturi kod nas je prevedena 1949. godine.*

¹⁰ Saltikov-Ščedrin, *Gospoda Golovljovi*, Rad, Beograd, 1964.